

СУДБИНА И КОМЕНТАРИ

(глава IX, глава X)

ГЛАВА IX

*У којој је реч, нимало случајно, о
Захарији Орфелину, већ мртвом
у часу збивања наше приче.*

Човек се данас чудно осећа исписујући реченицу да је Орфелин рођен године 1726. у Вуковару – имена каткад могу стварније звучати него неке давне године. Ко год је видео макар слике оне сабласти коју у часу док причамо ову причу означавамо именом Вуковара, знаће шта мислимо.

Најбољи савремени познавалац дела Захарије Орфелина, Милорад Павић, каже да је могуће више тумачења овог презимена:

да је састављено од два грчка имена;

да је настало од француске речи која означава сироче;

да је преузето од истоименог француског медаљера;

да је преузето од израза који у драгуљарству означава главни камен у круни, што као да указује и на алхемичарско порекло оваквог назива.

Додајмо, у своје име, и примебу да је име Орфелина блиско и ономе које у модерном језику изговарамо као „орфици”, дакле, називу старогрчке секте која је веровала да води порекло од митског Орфеја и веровала у сељење душа. За душу је боравак у телу истовремено и казна и прилика за њено пречишћење.

За живота се Орфелин много чиме и са успехом бавио: бакрорезац, калиграф, писац богословских, школских и природњачких књига, историчар, физичар, виноградар, песник, несумњиво најзначајнији српски стваралац тога времена, који ће, разумљиво, умрети бедно, убог и напуштен, те је Јован Рајић поводом његове смрти написао: „19. јануарија умре љубезни мој брат Захарија Орфелин в Новом Садје в епископском мајурје пребједно.” Иначе, при крају своје песме *Плач Србије*, оплакујући судбину Срба који су под патријархом Арсенијем Чарнојевићем пребегли под власт аустријског цара, Орфелин оплакује и судбину књаза, господара Ђорђа Бранковића, кога су Немци преваром заточили и до смрти држали у тамници.

Добар део свог живота Орфелин је провео у Венецији, где се одвијао и најзначајнији део његовог рада – ту је 1788. објавио једини број првог српског часописа *Славеносербски магазин*, у којем ће, између осталог, позвати читаоце да описују своје снове и шаљу их уредништву које ће их радо објављивати. У Венецији Орфелин објављује и своје најважније дело – *Историја о житији и славних делах великаго государја и императора Петра Перваго* на преко 800 страна; ово дело ће аустријске власти забранити, Пушкин користити не знајући име аутора, а Срби заборавити.

Књигу је богато илустровао сам Орфелин, а његови бакрорези, медаље и историјске сцене, каже један стручњак, „имају улогу погодно нађеног коментара писане речи”. На медаљама се као један од битних амблематских белега јавља брод и као симбол Петрових ратних победа и као силуэта брода који, уз девизу *Vona spei*, плови под срећним и слободним сунцем.

Ако су Орфелинова дела била дуго заборављена, лик му је заборављен заувек; аутор бројних туђих портрета није оставио ниједан свој.

ГЛАВА X

*У којој се реч, нимало случајно, препушта
Захарији Орфелину, да би читалац из правог
извора сазнао више о почецима руске
морнарице и руским сновима о мору,
оличеним у лику Петра Великог.*

Свако може лако схватити да ја подразумевам овде, као једини начин да се до тога дође, трговину преко Балтичког мора, које су Руси у то време били потпуно лишени зато што тамо нису имали својих лука. Али, и у оно време када су их имали, као Нарву и Виборг, суседне поморске силе биле су веома против тога, у жељи да Руси, немајући трговачких веза са Европљанима, никада не науче војне и поморске вештине.

*
* *

Љубав Петра Великог према поморству и пловидби била је неизмерна и може се рећи да је пловидба била његова главна разонода. Ствар утолико достојнија дивљења што је овај цар од своје пете до четрнаесте године осећао такав страх и ужас од воде, да не само текућу, него ни стајаћу воду није могао да види, због чега у то време није пролазио поред или преко воде, сем у кочијама затвореним са свих страна. Но Бог, који је хтео помоћи Петру да прослави Русију на копну и на води, ослободио га је тога страха. Једнога дана, године 1692, нашао се цар у селу Измаилову и неочекивано угледао једну стару лађу коју су још његовим родитељима саградили Холанђани, а која је од тога времена лежала тамо ван употребе. Цар се зачудио грађи те лађе, а када је сазнао да је та ладица подешена и за једра и за весла, одмах је хтео да је испроба, међутим, требало ју је прво поправити. Радост која је обузела цара Петра приликом испробавања те ладице побудила је у њему мисао да започне изградњу флоте.

*
* *

Намера Његовог царског величанства још у време оснивања Санкт Петербурга била је да тај град начини заједничким градом свих северозападних народа, па је после довршења кронштатске луке и после припрема свега онога што на корист трговцима служити може, објавио свим поменутих народима дозволу за обављање трговине у Петербургу поводом чега је била израђена медаља са ликом, на једној страни, Његовог царског величанства, а на другој страни се види велики брод на мору, који значи завојевање и господарење над морем са натписом: С НАДОМ У БОГА ЖЕЛИМО ДОБИТИ БЛАГО, 1713.

*
* *

Колико је љубави Његово царско величанство имало за море – пловство, поменули смо већ на многим местима, а и саме његове покушаје у томе смо видели. Исто тако је хтео да и сви грађани петербуршки, као и они који се крај реке Неве насељавају, имају исту такву љубав; због тога је наредио да се, кад се на Неву отопи лед, нико не усуди да плови по реци са веслима, него на једрилицама. Истина да су испрва многи, не знајући како се то ради, страдали, али су убрзо затим то врло добро научили.

*
* *

Ја не знам има ли примера да неки император врши оне послове које само поданицима приличи чинити, или да очекује наредбу и унапређење у више достојанство од оних над којима влада. Ретко! Но Петру Великом, господару и самодршцу сверуском, такви су послови били дражи од осталих, и он је више радости исказивао када су говорили „Господине контраадмирале”, или као тада, „Господине вицеадмирале”, него „Ваше царско величанство”.

*
* *

Овај шведски контраадмирал је причао како су се Руси у тој бици тукли са Швеђанима као лавови и да, само да он сам није био сведок њихове поморске вештине, никада не би могао веровати да је цар од својих глупих поданика начинио тако изврсне поморске војнике.

*
* *

Али радост коју је Његово царско величанство, будући врховни командант над флотом четири најважније поморске силе, осетило, била је неизрецива. Заборавио је да је цар, случај који је одговарао оном некадашњем у Лондону, када је рекао да је звање енглеског (то јест – вештога) адмирала изнад звања цара рускога.

*
* *

Губернатор амстердамски причинио му је забаву бојем три морске ескадре.

*
* *

Некако баш у то време био је израђен један богат ратни брод са двадесет топова, који је сам цар само са Русима, без икакве помоћи иностраних мајстора саградио, и чија је израда била достојна великог дивљења. Овај брод је био тако срећно поринут да је Његово царско величанство, држећи своју шапку и уз клицање више од две хиљаде људи, викао са уобичајеном речју „Хура”, а потом је мноштву људи, колико је само могло стати на брод, наредио да се попну, па је и сам за њима пошао. На броду је био поздрављен од стране руског вицецара Петра Фјодоровича Ромадоновског веома љубазно, а од стране адмирала Апраксина одликован са две сребрне кане с пивом за његову тако добру израду тога брода. Овај благородни бродски дрводељац благодаривши најучтивије како вицецару на његовом љубазном позиву, тако и адмиралу на пиву, седе са других осам дрводељаца, са друговима својим, за посебан сто.

*
* *

Раније смо у овој историји поменули неки стари бродић, што га је Господар Петар Велики, када је још био момак, нашао у Измаилову, дао да се поправи и на њему се забављао. Ми смо видели да је управо тај бродић пробудио у његовом храбром духу ревност за устројење руске флоте, чијој сили Југ и Север нису могли да се супротставе. Његово императорско величанство, сматрајући овај бродић не без основа почетком своје ратне и трговачке флоте, из тога разлога назвавши га *Дедицом*,

хтео је пренети га из Москве у Санкт Петербург да би га сачувао као један споменик, на којем би и најудаљеније руско потомство могло видети у каквом је стању Петар Велики затекао у Русији поморску силу, и у какво ју је потом довео.

*
* *

Поменуте јахте, стигавши у Кронштат на означено им место и испаливши моћну топовску салву, бациле су сидра и подигавши нове стегове, поздравиле су свога *Дедицу*, а потом су пошле у пристаниште, осим галије која је с бродом целе те ноћи остала на мору. Другога дана поставила су се, од места где се галија налазила до Кронштата, 22 брода у ред, поред великог броја јахти и других лађа, које су све биле топовима снабдевене. Прво је Господар изволео да се мало прошета по мору, а када су били пред целом флотом, поздрављен је био бродом од стране целе флоте паљбом из 301 топа. Бродом је пловио вешто поред великих бродова постројених у ред, од којих је сваки имао са својим стегом и плотуном из својих топова да га поздрави. Најзад, када је *Дедица* већ ушао у пристаниште, деца су му његова одала последњу почаст генералном салвом из неколико стотина топова. Бродом је овај био пренет и ради вечног спомена постављен у Кронверк – санктпетербуршкој тврђави, са оваквим натписом:

Овај је бродом део подстрека Петру да ступи на море
овај је бродом отац целе руске флоте,
над императорским грбом је он на мору,
овај трон руског Нептуна, Велту страх.

Извор: Радослав Петковић, *Судбина и коментари*, Лагуна, Београд, 2013.